

Gönderim Tarihi: 17.03.2018 Kabul Tarihi: 29.08.2018

**MÜLKİYE MEKTEBİ MECMUASINDA HİLMİ ZİYA
ÜLKEN'İN İNSANİ VATANCILIK KAVRAMI ÜZERİNE
BİR İNCELEME (1931-1935)**

Baykal BİÇER*
Gönül Türkan DEMİR**

**AN INVESTIGATION ON HILMI ZİYA ÜLKEN'S
CONCEPT OF HUMANITARIAN PATRIOTISM IN
MÜLKİYE MEKTEBİ MECMUASI TEXTS (1931-1935)**

Öz

1901-1974 yılları arasında yaşayan Hilmi Ziya Ülken çok yönlü akademik anlayışıyla pek çok araştırmaya konu edilmiş bir isimdir. Bu çalışmada Ülken'in Mülkiye Mektebi Mecmuası'nın ilk beş yılında yayınlanmış olan yazılarında önemle üzerinde durduğu İnsani Vatancılık kavramını ele alış şekli incelenmiştir. Çalışmada, 1931 yılında Mülkiye Mektebi Talebe Cemiyeti tarafından yayınlanan Mülkiye Mektebi Mecmuasının 1931-1935 yılları arasında yayınlanan 35 sayısı incelenmiştir. Tarama yöntemiyle gerçekleştirilen bu çalışmada ulaşılan toplam 288 makaleden 18'inin Ülken'e ait olduğu, bu makalelerden de altı tanesinin İnsani Vatancılık kavramıyla ilgili olduğu tespit edilmiştir. Ülken tarafından ortaya konulan İnsani Vatancılık kavramının içeriği ve kavrama yüklenen anlam bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Vatandaşlık kavramına yeni bir boyut kazandıran Ülken'in bu konudaki görüşleri dönemin şartlarıyla beraber düşünüldüğünde önem arz etmektedir. Sonuç olarak Ülken bu makalelerinde, vatanseverlik ve insancılık arasında temelde bir farklılığın olmadığı, bu kavramların milliyetçilik ekseninde şekillendiği ve batı tarzı milliyetçiliğin bu bağlamdan uzak olduğu gibi tespitlerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hilmi Ziya Ülken, İnsani Vatancılık, Mülkiye Mektebi Mecmuası.

Abstract

Hilmi Ziya Ülken, who lived from 1901 to 1974, is a character who has been mentioned for his multidimensional academic intellection in various researches. In this study, his way of approaching to the concept of Humanitarian Patriotism, which he importantly emphasized in his texts published in the first five years of Mülkiye Mektebi Mecmuası. Mülkiye Mektebi Mecmuası was published by Student Council of Mülkiye Mektebi in 1931 and in the study, 35 issues of

---

* Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-posta: baykal.bicer@dpu.edu.tr.

** Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, e-posta: g.demir@amasya.edu.tr.

Mülkiye Mektebi Mecmuası published between 1931 and 1935 were investigated. The study was performed through survey method. It was determined that 18 of the 288 articles reached belong to Ülken and size of these are related to Humanitarian Patriotism. The subject of the study is the conceptual content of Humanitarian Patriotism identified by Ülken and the meaning assigned to the concept. The opinions of Ülken, who added a new dimension to the concept of citizenship, are considered to be important when they are accounted within their periodical circumstances. Consequently, Ülken determines in his texts that there is no foundational difference between patriotism and humanism, these concepts form around nationalism and Western style nationalism is away from this context.

Keywords: Hilmi Ziya Ülken, Humanitarian Patriotism, Mülkiye Mektebi Mecmuası.

1. Giriş

Tanzimat Döneminin genel politikalarına uygun olarak Maarif Nazırı Sami Paşa tarafından temeli atılan Mektebi Mülkiye 1859 yılında öğretime başlamıştır. Devlet örgütünü, yönetim ve yöntemlerini batılı anlamda yenileştirecek, devletin çalışmalarını sistemleştirecek, kurulan yönetim mekanizmalarını bilgi ve becerileriyle işletecek devlet adamlarını yetiştirmek amacıyla kurulan Mektebi Mülkiye, Cumhuriyetle birlikte gerçekleştirilen üniversite reformu çalışmaları sonucunda Ankara'da Siyasal Bilgiler Okulu adıyla öğretime devam etmiştir (Serin 1988, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/2856/>, 03 Mart 2018'de erişildi).

Kuruluşundan itibaren gerek Osmanlı Devletine gerekse Türkiye Cumhuriyetine hizmet eden pek çok önemli devlet adamının yetişmesini sağlayan Mülkiye Mektebi'nin faaliyetlerinin araştırılması bu okulun Türk devlet ve toplum yapısına etkilerinin üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Bu bağlamda 1908 yılında İstanbul'daki mülkiye mezunları tarafından Mekteb-i Mülkiye Mezunları İttihat ve Teavün Cemiyeti kurulmuş, 1909 tarihinde de bu cemiyet tarafından Mülkiye Mektebi Mecmuası yayınlanmaya başlamıştır. 1916 tarihinde kendini fesheden cemiyet 1921 tarihinde Mülkiye Mezunları Cemiyeti adıyla yeniden kurulmuştur. Yine 1908 yılında okul bünyesindeki öğrenciler tarafından kurulan Müdavim-i Mülkiye Cemiyeti de 1931 yılında adını Mülkiye Mektebi Talebe Cemiyeti şeklinde değiştirmiştir (Baskıcı 2009, <http://www.politics.ankara.edu.tr/MM-Kronoloji.pdf>, 03 Mart 2018'de erişildi).

Mülkiye Mektebi Talebe Cemiyeti tarafından 1931 yılında İstanbul'da yayınlanmaya başlayan Mülkiye Mektebi Mecmuasının yayın müdürü

Hasan Şükrü'dür. Aylık olarak çıkartılan dergi genel anlamda Mülkiye Mektebi öğrencilerine hitap eden bir yayın politikası takip etmiştir. Dergide yayınlanan yazılar incelendiğinde sosyoloji, politika, felsefe, hukuk gibi sosyal bilimlerle ilgili olduğu görülmektedir. Derginin yazar kadrosuna bakıldığında başta Mülkiye Mektebi hocaları olmak üzere dönemin önemli sosyal bilimcilerinin çok sayıda yazısı yayınlanmıştır. Bu yazarlardan bazıları; K. Naci, Dr. Kilisli Rıfat, Hilmi Ziya Ülken, Hasan Şükrü, Sıddık Sami, İsmail Müştak, Dr. Muhlis Emem, Orhan Sabit, Hüseyin Avni, A. Şefik Muhtar, Babanzade Şükrü, Prof. Dr. Menemenlizade Ethem, Prof. A. Mitat, Nüzhet Polat, Fadıl Hakkı, Hayri Osman, Haluk Sarım, Abdülhak Kemal, Niyazi Hüsnu, Aynizade Hasan Tahsin, Ziya Oğuz, Muhtar Hamdi, Rıza Halis, Macit Şükrü, Ahmet Haşım, Dr. Suphi Nuri, Rıza Halis'dir.

Derginin yayınlandığı ilk beş yılda toplam 288 makale yayınlanmıştır. Bu makalelerde dönemin siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel, hukuki özellikleri dünya ve Türkiye konjonktüründe değerlendirilmiştir. Öte yandan toplumsal değişimlerin büyük bir hızla gerçekleştirildiği bir dönemde yayınlanan bu yazılarda sosyolojik boyutun ağır bastığı görülmektedir. Toplumun temel dinamikleri üzerine fikri tartışmalara yer veren yazarlar, toplumsal olguları dünyada etkili olan kuramlar çerçevesinde ele alıp açıklamaya çalışmışlardır. Bu noktada döneminin önemli felsefeci ve toplum bilimcilerinden olan Hilmi Ziya Ülken'in yazıları ön plana çıkmaktadır. Hilmi Ziya Ülken'in Mülkiye Mektebi Mecmuasında yayınlanan yazılarına geçmeden önce yazarın düşünce yapısından kısaca bahsedilmiştir.

2. Hilmi Ziya Ülken'in Düşünce Yapısı

1901-1974 yılları arasında yaşayan Hilmi Ziya Ülken ilköğrenimini Tefeyyüz mektebinde, orta öğrenimini ise İstanbul Sultanisinde tamamlamıştır. Gençlik yıllarında ateşli bir Anadoluçuluk taraftarı olan Ülken, 1921 yılında Mülkiye Mektebinden mezun olmuştur. Çeşitli liselerde tarih, felsefe, psikoloji ve coğrafya öğretmenliği yapan Ülken, 1933 yılında Berlin Üniversitesi Devlet Kütüphanesine gönderilmiş, Türkiye'ye döndükten sonra Edebiyat Fakültesi Türk Tefekkür Tarihi Doçentliğine atanmış ve 1957 yılında Ordinaryüs Profesör unvanını almıştır. İslam Felsefesi, Türk Tefekkür Tarihi, Doktrinler Tarihi, Sosyoloji, Sistematik Felsefe, Bilim Felsefesi, Mantık alanlarında çok sayıda esere imza atan (Korkmaz 2013) yazar, akademik hayatı boyunca Mihrab, Anadolu, Dergâh, Felsefe ve İçtimaiyat, İnsan, Sosyoloji Dergisi (Temiz 2008) dergilerini çıkartmış; Muallimler Birliği, Türk Yurdu, Mülkiye Mektebi Mecmuası gibi dergilerde yazılarını okuyucularıyla

paylaşmıştır (Yalçın 2009). Çok sayıda kitabı olan Ülken'in eserlerini, kendi felsefi fikirlerini işlediği eserler, eğitim amaçlı ve milli kültürün gelişmesi için hazırladığı eserler ve edebi eserler olarak kendi içinde sınıflandırmak mümkündür (Yalçın 2009).

Türk düşünce hayatıyla ilgili çalışmaları incelendiğinde yazarın amacının Türkiye'deki çağdaş değişim ve dönüşümün fikri temellerini kurmak olduğu anlaşılmaktadır (Aslan 2010). Kayalı'ya (1994) göre Ülken'in tüm çalışmaları incelendiğinde eserlerin kaleme alındığı dönemlerin genel karakterinin bu eserlere yansımalarını tespit etmek mümkündür. Bununla birlikte eserlerindeki konu çeşitliliği, Hilmi Ziya Ülken'in düşünce yapısının da dönemlere göre değişiklik gösterdiğini ve sabit bir felsefi anlayıştan uzak olduğunu göstermektedir. Genel olarak Hilmi Ziya Ülken'in düşünce yapısı aşağıdaki dönemlere ayrılmaktadır (Yalçın 2009: 48-50):

- Spiritüalist (Ruhçu) Dönem (1921-1925)
- Plüralist (Çoğulculuk, Çokculuk) Dönem (1925-1928)
- Monist (Tekçi) Dönem (1928-1931)
- Fenomenolojist – Felsefi Antropolojist Dönem (1931-1934)
- Materyalist Dönem (1934-1946)
- Anti-materyalist Dönem (1946-1965)
- Relativist (Göreci) Dönem (1965-1974)

Buradan hareketle Hilmi Ziya Ülken'in düşünce yapısının sürekli değişim içinde olduğu görülmektedir. Geçirdiği bu değişimler eserlerinden de anlaşılmaktadır. Fikirlerindeki değişimi saklamak çabasında olmayan yazar, herhangi bir düşünce akımının sürekli savunucusu ya da düşünsel gelişim süreci dogmatik olmamıştır. Varlık, yokluk, evren, oluş gibi metafizik konularında kendi düşüncelerini çekinmeden ileri sürmüştür; farklı düşünce akımlarına kıymet vermiştir (Coşar 2009).

3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türk düşünce dünyasının önemli isimlerinden olan Hilmi Ziya Ülken'in hayatı ve düşünce yapısı pek çok farklı çalışmaya konu edilmiştir. Bu çalışmada da Ülken'in 1931-1935 yılları arasında Mülkiye Mektebi Mecmuası'nda yayınlanmış olan makalelerinde ele aldığı İnsani Vatancılık kavramı incelenmiştir. Mülkiye Mektebi Mecmuası'nın yayın hayatına başladığı zamanın yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin değişim sürecine denk gelmesi, yapılan inkılap hareketlerinin Türk düşünce dünyasındaki yansımalarının ortaya konulması açısından önemli

görülmüştür. Ayrıca bu dergiyle ilgili daha önce böyle bir araştırmanın yapılmamış olması çalışmanın alana katkısını artırmaktadır.

4. Yöntem

4.1. Araştırmanın Modeli

Hilmi Ziya Ülken'in Mülkiye Mektebi Mecmuası'nda 1931-1935 yılları arasında yayınlanan makalelerinin incelenmesini amaçlayan bu çalışma; nesnelerin, toplumların, kurumların yapısını ve olayların işleyişini tanımlamak amacıyla kullanılan betimsel tarama modelinde (Özdemir 2014) nitel bir araştırmadır.

4.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada verilerin toplanması, doküman incelemesi yönteminin aşamaları izlenerek yapılmıştır. Doküman incelemesi; araştırması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan bir araştırma çeşididir. Nitel araştırmalarda tek başına veri toplama yöntemi olarak kullanılabilirdiği gibi diğer veri toplama yöntemleriyle birlikte de kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek 2013). Bu araştırmanın verilerini teşkil eden Mülkiye Mektebi Mecmuası'nın 1931-1935 yılları arasında yayınlanan nüshaları, İSAM Kütüphanesinden temin edilmiştir. Bu yıllar arasında derginin toplam 35 sayısına ulaşılmıştır. Bu sayılarda ise Toplam 288 makalenin yayınlandığı görülmüştür. Bu makalelerden 18'inin Hilmi Ziya Ülken'e ait olduğu tespit edilmiş ve bu 18 makaleden altı tanesinin İnsani Vatancılık kavramını ele aldığı görülmüştür. Basılı dokümanlardan toplanan tüm bu veriler araştırmanın amaçları doğrultusunda çözümlenmiş ve anlamlandırılmış, daha sonra araştırmanın problemine çözüm önerisi getirebilecek şekilde sentezlenmiştir.

5. Bulgular

Mülkiye Mektebi Mecmuası'nın ilk beş yılında yayınlanan 35 sayısı incelendiğinde toplam 288 makaleye yer verildiği görülmüştür. Bu makaleler derginin yayın politikasına uygun olarak, sosyoloji, psikoloji, hukuk, iktisat, maliye ve politika alanlarıyla ilişkilidir. Bu sayılarda Hilmi Ziya Ülken tarafından kaleme alınan İnsani Vatancılık ile ilgili makalelerin isimleri, yayımlandıkları yıl ve sayılar aşağıda listelenmiştir.

- İnsani Vatancılık: I – Vakıa İmanı ve Mefkûre İmanı, 1931, sayı 7
- İnsani Vatancılık: II-Hakikat İmanı, 1931, sayı 8
- İnsani Vatancılık: III-İnsan ve Muhiti, 1931, sayı 9

- İnsani Vatancılık: IV-Şahsiyetçilik, 1932, sayı 10
- İnsani Vatancılık: V-Zıt kuvvetlerin Yaradışı, 1932, sayı 11
- İnsani Vatancılık: Zıt kuvvetlerin Yaradışı (son), 1932, sayı 12

Bu listede görüldüğü gibi 1931 ve 1933 yılları arasında Hilmi Ziya Ülken tarafından düzenli olarak dergiye makale gönderilmiştir. Makale isimlerinden anlaşıldığı üzere yazar tarafından ele alınan konular daha çok sosyolojik boyutta değerlendirilmiştir.

İnsani Vatancılık başlıklı makalelerin ilkinde Hilmi Ziya Ülken, Gandhi'ye atfen “Bana göre vatanperverlik ve insaniyet aynı ve bir şeydir. Ben insan ve insaniyetçi olduğum için vatanperverim. Biri diğerine mani değildir, hatta yekdiğerini itmam eder” ifadeleriyle başlamıştır. İnsani Vatancılık adlı yazısının ilk bölümünde vakıa (olgu) ve mefkûre (ideal, ülkü) kavramlarına değinen yazar, bu kavramların hedeflerinin toplum olduğu zaman ‘Vatan’ ve ‘İnsaniyet’ isimlerini alacağını, bu iki kavramın birleşmesiyle de ‘İnsani Vatancılığın’ doğacağını belirtmiştir. Ülken, İnsani Vatancılık kavramını aşağıdaki örnek üzerinden somutlaştırmıştır:

“Mayn, üzerinde Frankfort şehrinde büyük Alman şairleri *Goethe* ile *Schiller*’in bir arada yapılmış muazzam bir heykeli vardır. Ne mizaç, ne eser itibariyle birbirine hiç benzemeyen bu iki insan arasındaki ittihadın taş üstünde ebedileştirilmesi, hayatlarında ancak on sene kadar sürmüş bir dostluğun nişanesinden ibaret olmasa gerektir. Filhakika *Goethe*, Napolyon’u iştıyakla karşılayacak ve İtalya’yı karanlık, kurunu vustaî Almanya’ya tercih edecek kadar hudutsuz bir insaniyetçi olduğu halde; *Schiller*, vatan müdafaasına daima en büyük paye vermiş, insanlığı yalnız vatan cidalinde bulmuş olan bir vatanperverdi. *Goethe* ve *Schiller*, yalnız iki büyük insan değil, fakat sarahaten birbirine zıt olan iki insan ünmuzevidir. Tesadüfün, meslek veya sempatinin doğurduğu muvakkat dostluklar, bu iki insan tipini ebediyen yan yana getirmek için kâfi değildir. Fakat bu heykeli tesis edenler, bilerek veya bilmeyerek, çok doğru yapmışlardır. Çünkü burada birleşenler yalnız *Goethe* ve *Schiller* değil, onların remzi arkasında noksan hakikat olan vakıa imanlarıyla, gene noksan hakikat olan mefkure imanlarıdır. Bu heykel bir timsaldir ki bize yarım hakikatlerin fevkinde yükselen “insani vatancılık”ı işaret eder.” (Ülken 1931a: 2).

Yazısının devamında insana güç veren bütün inançları iki genel sınıfta toplamıştır. Tefrik edici imanlar (ayırt edici) bir kısım insanlara ve eşyaya ait olan diğerlerini dışarda bırakan imanlar, tevhit edici imanlar (birleştirci) ise bütün insanları ve eşyayı kapsayan inançlardır. Ülken bu inançları şu örnekle açıklamıştır; “Mesela, ‘babamı seviyorum, dostumun sözüne inanıyorum’ hükümleri tefrik edici birer imandır. Çünkü

muhabbeti veya dostluğu bir kişiye veya zümreye tahdit etmektedir. ‘bütün insanları seviyorum, Allah’a veya iyiliğe inanıyorum’ hükmü tevhit eden birer imandır.” (Ülken 1931: 3). Toplumunu etkileyen inançların gelişimini ilkçağdan itibaren açıklayan yazar, olgu ve ideal kavramlarının tüm insanlık tarihi boyunca birbiriyle çatışma halinde olduğunu örneklerle açıklamıştır. Özellikle milliyetçilik fikrinin gelişimini bu kavramlar çerçevesinde irdeleyen yazar, bütün toplumlar ve medeniyetler için ideal ve olgunun birliğinden oluşan insani vatanperverliğin gerekliliğini dile getirmiştir. İnsani vatanperverliği, “İnsani mefkûreye vatan şeniyetinden başlamak, insanlığı vatanda tahakkuk ettirmek ve vatanın kendine has olan rengiyle insaniyete dâhil olarak yeni bir şahsiyet halini almaktır. ... Büyük milletler ancak insani bir mefkûre yaratan ve bunu kendi vatanının rengi ve hususiyetiyle ifadeye muvaffak olanlardır.” şeklinde ifade etmiştir (Ülken 1931a: 8).

Ülken yazısının ikinci bölümünde ‘gerçek’ kavramı üzerinde durmuş, ilkçağdan itibaren gerçek kavramının nasıl geliştiğini, toplumlar ve dinler üzerinden ele almıştır. Hz. Muhammed, Hz. Musa, Gandhi, Tolstoy, Goethe, Dante, Luter, Schiller, Racine ve Voltaire gibi isimlerin gerçeğe bakış açılarındaki farklılıklara ve benzerliklere değinmiştir. Yazısının devamında Rousseau, Kant, Comte, Mussolini, Lenine, Namık Kemal gibi düşünürlerin görüşlerini insani vatanperverlik çerçevesinde değerlendirmiştir. Ülken, Mussolini’nin takip ettiği sistem itibarıyla vatanperverliğin siyasetini yaptığını, hatta ilk defa Mussolini tarafından vatanperverlik ve vakıa imanının devamlı bir siyaset haline geldiğini belirtmiştir. Lenine’in ise Ülken’e göre yapmış olduğu toplumsal inkılap neticesinde insaniyetçiliğin siyasetini yapmıştır. Bu iki isimden farklı olarak Gandhi’nin insaniyetçilik mefkûresine vatan imanı ile başlayarak, insani vahdete vatan hürriyeti yolundan giderek, insani vatanperverliğin siyasetini yaptığını belirtmiştir. Gandhi’nin Avrupa’nın insaniyetçiliğe yeni bir şey ilave edemediği yönündeki düşüncesinden bahseden Ülken, Avrupa insaniyetçiliğinin ancak bir fikir emperyalizmi olduğunu, istilanın yeni bir tarzı olduğunu dile getirmiştir. Bu sebepten Gandhi’nin bu düşünceye karşı olarak vatanperverliği değil fakat insani vatanperverliği savunduğunu söylemiştir (Ülken 1931b: 9-10).

İnsani Vatancılık yazısının üçüncü bölümünde yazar, konuyu insan ve çevresi açısından ele almıştır. İnsanın içinde bulunduğu çevreye bakış açısından yola çıkarak milliyetçilik kavramı üzerinde durmuştur. Ülken insanın çevresiyle ilişkisini şu şekilde ifade etmiştir:

“İnsanla muhitinin münasebetinde tam ve mükemmel bir şuur fiili ancak ‘nefis-mevzu’, vahdetinde bulunabilir. Orada ne mevzu nefsin içinde kaybolmuş ne nefis mevzu irca edilmiştir. Hatta orada nefisle mevzuun,

artık ne nefis ne mevzu olmayan gayri muayyen, müphem bir terkibi de mevzuubahs değildir. Nefis-mevzu vahdeti asli, iptikari (original) bir vahdettir ki, onda meyil, meyledilen şeyden mütemmeyyiz ve ona müteveccihdir. Eşya hakkındaki en mutabık bilgi ancak bu suretle doğabilir. Böylece biz mevzu ve nefis arasında mevcut sympathie sayesinde realist ruha, hisle fikir arasındaki asli ve original vahdet sayesinde insani vatanperverliğe; nihayet cemiyetle fert arasında zihnimizin icat ettiği sun’i (antinomie) yi kaldırarak asli vahdetlerine dönmek sayesinde şahsiyetçiliğe ulaşmış oluruz. Fertlerin manevi ve fikri tekâmülü için en iyi vasıta ‘kendini tenkit’ ve ‘kendini ittihâm’, olduğu gibi cemiyetlerin tekâmülü için de buna ihtiyaç olduğu muhakkaktır. İçtimai tenkit ve kontrol ise ancak milli şuur ve sınıf şuurunun birbirini itmam ve takviye etmesinden doğan insani vatanperverlik ve Şahsiyetçilik ile mümkün olur. Şahsiyetçilik, fertle cemiyetin sun’i bir terkibi değil, fakat zihnin tacritleriyle kendisinden fert ve cemiyeti çıkardığımız zihayat ve faal bir şenyet, yani şuur fiilleridir. İnsani vatançılık şahsiyetin neticesidir. Şuur fiillerinin Ethique sahasındaki tezahürü Şahsiyetçilik ise, politique sahasındaki tezahürü de insani vatançılıktır.” (Ülken 1931c: 12-13).

Yazarın önemle altını çizdiği nokta ise körü körüne yapılan milliyetçiliğin ırkçılığa dönüşeceği ve bu durumun toplumlar arasında çatışmalara sebep olacağı gerçeğidir (Ülken 1931c: 11).

Şahsiyet kavramını ele aldığı dördüncü yazısına Ülken, İkinci Faust’tan kısa bir örnekle başlamıştır. Yazar şahsiyeti, insanla tabiatın birleşimi olarak ifade etmektedir. Şahsiyet kavramının ele alınış şeklini ilkçağ düşünürlerinden başlayarak açıklayan yazar, insani vatanperverlik açısından şahsiyet kavramının önemi üzerinde durmuştur. Tarih ve kültür bilincinin önemine de değinmiş ve memleket tarihi ve halk bilgisinin geleceğin kültürü için iki önemli temel oluşturduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir:

“İnsani vatanperverlik için yapılacak ilk cehit, insaniyete yeni bir renkle dâhil olmak için memleket tarihinin hazinelerini açmak, esrarını meydana çıkarmak, vatanın köklerindeki zaafı ve kuvveti keşfetmek olacaktır. Bunun içindir ki: Müteassıp bir şoven gibi ve alakasız bir mütebahhir gibi değil, fakat insaniyet binasına taş götürmek isteyen bir insan gibi, tarihi mukadderatın içinde pişen, kavru lan ve yanıp kül olan halkın ruhunu şerha şerha meydana çıkarmak, açmak lazımdır. Gene bunun içindir ki: Vatanın bugünkü halini, bütün kusurları ve meziyetleriyle; bütün yükseklik ve alçaklığıyla görmek; mevhumeler içinde yüzen Şovenin romantik gözlüğünü atarak, yarının heykelini yapacağı toprağı tanımak, vatana hakikat gözile bakmak, onun esrarına, ruhuna, derdine, ihtiyacına nüfuz

etmek; bir mütebahhir ve müsteşrik alakasızlığıyla değil, fakat bir marangoz ve bir bahçıvan ihtimamile onun kıymetini görerek tetkik etmek lazımdır. Memleket tarihi ve halk bilgisi bu sebepten istikbalin kültürü için iki kuvvetli temel olacaktır.” (Ülken 1932a: 9).

Ülken, yazısının beşinci ve altıncı kısmında zıt kuvvetler üzerinde durmuştur. Tarih boyunca zıt güçlerin sürekli çarpışma halinde olduğunu ifade eden yazar, bu çarpışmaların her defasında yeni fikirlerin yaratılmasına olanak sağladığını dile getirmiştir. Zıt kuvvetlerin çarpışmasından doğan yeni fikir akımları üzerinde duran yazar, toplumların gelişmesi açısından bu durumun önemini açıklamıştır. Özellikle hürriyet fikrinin doğuşunun zıt fikirlerin çarpışmasının bir sonucu olduğunu, Rönesans’ın etkisiyle kiliseye karşı zıt bir gücün ortaya çıkmasının sonucunda hürriyet fikrinin çağdaş vatandaşlık için önemli bir kavram haline geldiğini dile getirmiştir.

Yazısının devamında cemiyetle vatandaşı birbirine bağlayan kuvvetli hislerden birinin “vazife” hissi olduğunu belirtmiş ve bu hissin toplum ve birey arasındaki yerini açıklamıştır. Ülken vazife hissini şöyle tanımlamıştır: “...insanın kendini içtimai tekâmül muayyeniyeti karşısında mecbur ve mükellef addederek şuur ve vicdanile o mecburiyetlere (bilerek ve isteyerek) uymasına vazife hissi diyoruz.” (Ülken 1932b: 25).

6. Sonuç

Hilmi Ziya Ülken’in Mülkiye Mektebi Mecmuası’nda yayınlanan yazıları incelendiğinde yazarın ele aldığı konuları sosyolojik bir perspektiften değerlendirdiği görülmektedir. Öte yandan Ülken’in çok yönlü akademik bakış açısı makalelerinde ele aldığı konularda felsefi ve psikolojik yaklaşımlara da yer vermesine imkân sağlamıştır.

Hilmi Ziya Ülken’in düşünce hayatını dönemlere ayıran Yalçın’ın (2009) yaptığı sınıflandırmaya göre Mülkiye Mektebi Mecmuasında yayınlanan yazıları Fenomenolojist-Felsefi Antropolojist Dönemde (1931-1934) yayınlanmıştır. Makalelerde ele aldığı konular göz önüne alındığında belli kavramlar üzerine yoğunlaştığı ve bu kavramların içeriklerini tarihsel süreç çerçevesinde pek çok farklı görüşle kıyaslama yaparak açıklamaya çalıştığı görülmektedir. Bulgularda ulaştığımız bu sonuç Yalçın (2009) tarafından yapılan sınıflandırmayı destekler niteliktedir.

Mülkiye Mektebi Mecmuası’nın hedef kitlesi göz önüne alındığında Ülken’in yazılarının içeriklerinin mülkiye öğrencilerine yönelik olarak seçtiği anlaşılmaktadır. Özellikle İnsani Vatancılık konusunu derinlemesine inceleyen yazar, insanîyetçilik ve vatanseverliğin birbirini

tamamlayan temel unsurlar olduğuna, biri olmadan diğersinin olamayacağına dikkat çekmiştir.

İlk bölümünde vakıa (olgu) ve mefkûre (ideal, ülkü) kavramlarına değinen yazar, bu kavramların hedeflerinin toplum olduğu zaman ‘Vatan’ ve ‘İnsanîyet’ isimlerini alacağını, bu iki kavramın birleşmesiyle de ‘İnsani Vatancılığın’ doğacağını belirtmiştir. “Bu yaklaşım, kişinin hem ‘vatanperver’ hem de ‘insanîyetçi’ olabileceği ilkesine dayanır. Buna göre, vatan ve insanlık arasında zıtlık değil, tam tersine ‘tamamlayıcılık ilişkisi’ vardır. Kişi, ‘vatanperver’ olduğu için ‘insanîyetçi’ olabilir. Terside mümkündür: ‘İnsanîyetçi’ olduğu için ‘vatanperver’ olabilir” (Yıldırım 2013: 173). Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi yazar, insanîyetçilik ve vatanperverlik kavramları arasındaki ilişkiyi değerlendirmiş, bu iki kavramdan yola çıkarak İnsani Vatancılık olgusunu kendi düşünceleri doğrultusunda temellendirmiştir.

Ülken yazısının ikinci bölümünde ‘gerçek’ kavramının nasıl geliştiğini, toplumlar ve dinler üzerinden ele almıştır. Hz. Muhammed, Hz. Musa, Gandhi, Tolstoy, Goethe, Dante, Luter, Schiller, Racine ve Voltaire gibi isimlerin gerçeğe bakış açılarındaki farklılıklara ve benzerliklere değinmiştir. Yazısının devamında Rousseau, Kant, Comte, Mussolini, Lenine, Namık Kemal gibi düşünürlerin görüşlerini insani vatanperverlik çerçevesinde değerlendirmiştir.

İnsani Vatancılık yazısının üçüncü bölümünde yazar, konuyu insan ve çevresi açısından ele almıştır. İnsanın içinde bulunduğu çevreye bakış açısından yola çıkarak milliyetçilik kavramı üzerinde durmuştur.

Ülken (1976), ‘Millet ve Tarih Şuuru’ adlı eserinde de vatan ve milleti birbirinden ayıramaz iki unsur olarak değerlendirir ve milletin var olabildiğini vatanın varlığına bağlar. “insani vatanseverlik” adlı eserinde ise, nüfus yoğunluğu, hacim, teknik üstünlük gibi mekanik şartların bir araya gelmesi milleti meydana getirmez kökleri ideal ve vatan olan insanîyet anlayışı bağımsız bir millet vücuda getirir (Ülken 1998).

Şahsiyet kavramını ele aldığı dördüncü yazısına Ülken, İkinci Faust’tan kısa bir örnekle başlamıştır. Yazar şahsiyeti, insanla tabiatın birleşimi olarak ifade etmektedir.

Peyami Safa’nın da aynı biçimde birey yerine şahsiyeti seçmesi ve onun varoluşunu geleneklerin taşıyıcısı olan halka ve sonuç olarak millete bağlaması oldukça anlamlıdır. Şahsiyet, akıl ve iradenin insan tekinde birleşmesi, bu özelliği bakımından geleneklerin ve geçmişin değerlerinin taşıyıcılığını yapması özelliklerine dayanır. Bu bağlamda, halkı meydana getiren bireyler toplumun değerlerini taşıyan ve bu taşıyıcılığı performe

ederek şahsiyet kazanan (şahsiyetli birey) fakat kendi aklıyla kendi özgür kararlarını veren bireyin oldukça uzağında varlıklar olarak karakterize edilir. Safa'nın da içinden konuştuğu cumhuriyetçi-muhafazakâr söylem, anlaşıldığı üzere, bireyi ancak millet kategorisine göndererek anlamlandırmaktadır. Ancak cumhuriyetçi-muhafazakâr aydınların milliyetçilik kategorisine bakış açısı ırkçılıktan farklıdır (Ay ve Durakoğlu, 2012: 40).

Ülken, yazısının beşinci ve altıncı kısmında zıt kuvvetler üzerinde durmuştur. Yazısının devamında cemiyetle vatandaşı birbirine bağlayan kuvvetli hislerden birinin “vazife” hissi olduğunu belirtmiş ve bu hissin toplum ve birey arasındaki yerini açıklamıştır.

İnkılap hareketlerinin hızla gerçekleştirildiği yıllarda yayınlanan bu yazıların ülkenin içinde bulunduğu değişim sürecinin anlaşılmasına katkı sağlamak amacı güttüğü de düşünülebilir. Ele alınan kavramların geçirdikleri değişimlerin, farklı düşünürlerin görüşleriyle verilmesi bu düşünceyi güçlendirmektedir.

Kaynaklar

- Aslan, Talip (2010). *Hilmi Ziya Ülken'in Türk Düşüncesine Bakışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ay, Volkan ve Durakoğlu, Abdullah (2012). “Peyami Safa Metinleriyle Muhafazakarlığa Yeniden Bakmak: Modernleşme, Birey ve Düşünme”. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 12*; 21- 46.
- Baskıcı, M. Murat (2009). “Mekteb-i Mülkiye'den Siyasal Bilgiler Fakültesine 150 Yılın Kronolojisi”. (<http://www.politics.ankara.edu.tr/MM-Kronoloji.pdf>, 03 Mart 2018'de erişildi).
- Coşar, Ümit (2009). *Hilmi Ziya Ülken'de Bilgi ve Değer*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kayalı, Kurtuluş (1994). *Türk Düşünce Dünyası 1*. Ankara: Ayyıldız Yayınevi.
- Korkmaz, Şadiye (2013). “Eğitim Felsefesi (Hilmi Ziya Ülken)”. *ÇÜİFD*, 2(15), 245-252.

- Özdemir, Ertuğrul (2014). “Tarama Yöntemi”. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* Ed. M. Metin. Ankara: Pegem Akademi. 77-97.
- Serin, Necdet (1988). “Mekteb-i Mülkiye’den Siyasal Bilgiler Fakültesine 125. Yıl”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 43(1-2), 9-17. (<http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/2856/>, 03 Mart 2018’de erişildi).
- Temiz, Neriman (2008). *1952-1962 Yılları Arasında Hilmi Ziya Ülken ve Düşünceleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ülken, H. Ziya (1931a). “İnsani Vatancılık”. *Mülkiye Mektebi Mecmuası* 7: 1-8.
- Ülken, H. Ziya (1931b). “İnsani Vatancılık: II – Hakikat İmanı”. *Mülkiye Mektebi Mecmuası* 8: 4-13.
- Ülken, H. Ziya (1931c). “İnsani Vatancılık: III – İnsan ve Muhiti”. *Mülkiye Mektebi Mecmuası* 9: 4-13.
- Ülken, H. Ziya (1932a). “İnsani Vatancılık: IV – Şahsiyetçilik”. *Mülkiye Mektebi Mecmuası* 10: 15-20.
- Ülken, H. Ziya (1932b). “İnsani Vatancılık: V – Zıt Kuvvetlerin Yaratışı” *Mülkiye Mektebi Mecmuası* 11: 22-25.
- Ülken, H. Ziya (1976). *Millet ve Tarih Şuuru*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ülken, H. Ziya (1998). *İnsani Vatanserverlik*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Yalçın, Edip (2009). *Hilmi Ziya Ülken’in İnsan Felsefesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım Ali ve Şimşek Hasan (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Emre (2013). “Türk Rönesansı ve Hümanizma: Milli Kimliğin İçeriğine Ahmet Hamdi Tanpınar ve Hilmi Ziya Ülken’in Katkıları”. *Asia Minor Studies* 1 (2): 162-184.